

Investigating the Impact of the Board of Directors on Disclosure of Corporate Sustainability Report

Hossein Ameri¹

Received: 2018/08/21

Accepted: 2018/12/03

Abstract

In recent years, constant reporting on companies' sustainability and its dimensions have been considered from different perspectives of companies using corporate reports and financial statements. Sustainability reporting is the company's environmental, social, and economic achievements, and suggests that the business entity, in light of these issues, will implement its development plans in the future. The purpose of this study is to investigate the effect of the board of directors' characteristics on the sustainability report of companies listed in the Tehran Stock Exchange. The statistical population of the study consisted of all companies listed in Tehran Stock Exchange. After reviewing, 95 companies were selected based on the systematic elimination method. The results of the hypothesis test indicate that the size of the board of directors, the independence of the board of directors, and ownership percentage of the board of directors have a significant effect on the disclosure level of corporate sustainability reports and financial reporting knowledge of the board does not have a significant effect on the level of disclosure of the sustainability report, as well as three variables such as company size, profitability and financial leverage have a significant effect on the level of disclosure of the corporate sustainability report.

Keywords: Board of Directors, Board Size, Financial Knowledge of Board of Director, Independence of Board of Directors, Sustainability Reporting of Companies.

JEL classification: E16,Q56,M41.

بررسی تأثیر ویژگی‌های هیات مدیره بر افشای گزارش پایداری شرکت‌ها

حسین عامری^۱

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۵/۳۰

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۹/۱۲

چکیده

در سال‌های اخیر همواره گزارشگری پایداری شرکت‌ها و ابعاد تأثیرگذار بر آن، از دیدگاه افشار مختلف استفاده‌کننده از گزارش‌ها و صورت‌های مالی شرکت‌ها مورد توجه بوده است. گزارشگری پایداری، دستاوردهای محیطی، اجتماعی و اقتصادی یک شرکت است و نشان می‌دهد که واحد تجاری با در نظر گرفتن این موضوعات، چگونه طرح‌های توسعه خود را در آینده به مرحله اجرا درمی‌آورد. هدف این پژوهش، بررسی تأثیر ویژگی‌های هیات مدیره بر افشای گزارش پایداری شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است که پس از بررسی از میان آنها تعداد ۹۵ شرکت بر اساس روش حذف سیستماتیک انتخاب شد. نتایج آزمون فرضیه‌ها بیانگر آن است که متغیرهای اندازه هیات مدیره، استقلال هیات مدیره و درصد مالکیت هیات مدیره بر سطح افشای گزارش پایداری شرکت‌ها تأثیر معناداری دارند. همچنین، متغیر دانش مالی هیات مدیره بر سطح افشای گزارش پایداری تأثیر معناداری ندارد و سه متغیر کنترلی اندازه شرکت، سودآوری و اهرم مالی بر سطح افشای گزارش پایداری شرکت‌ها تأثیر معناداری دارند.

واژه‌های کلیدی: گزارشگری پایداری شرکت‌ها، اندازه هیات مدیره، استقلال هیات مدیره، دانش مالی هیات مدیره، درصد مالکیت هیات مدیره.

طبقه‌بندی موضوعی: E16, Q56, M41

مقدمه

پیچیدگی‌های در حال رشد سیاست‌های مربوط به عملیات شرکت‌ها، نگرانی‌های اجتماعی و زیست محیطی همگی به موضوع مهمی برای سهامداران و جامعه تبدیل شده است. به صورتی که مسئولیت یک واحد اقتصادی تنها محدود به سهامداران نیست، بلکه طیف گسترده‌ای را در بر می‌گیرد که در مکان‌های دور یا نزدیک به مکان فیزیکی شرکت، قرار دارند. این مسائل موجب شده است که شرکت‌ها به‌سوی انتشار گزارش‌های پایداری روی آورند. گزارشگری پایداری، گزارش عمومی از عملکرد اقتصادی، محیطی و اجتماعی در ارتباط با عملیات و محصولات و خدمات شرکت است. این گزارشات توجه دولت‌ها، جوامع تجاری، دانشگاهیان، ذینفعان و جامعه را به خود جلب نموده است. به همین دلیل سیاست‌های گزارشگری پایداری شرکت‌ها به‌عنوان بخش مهمی از استراتژی‌های شرکت‌ها در نظر گرفته شده و در این مسیر شرکت‌های بزرگ معمولاً گزارشات پایداری خود را به‌عنوان یک استراتژی شرکتی در نظر می‌گیرند (لوپز و لومرو، ۲۰۱۴). علاوه بر آن، از آنجایی که در شرکت‌ها، هیات مدیره بالاترین مقام اجرایی در رابطه با تنظیم سیاست‌های شرکت و تصمیمات مهم در زمینه استراتژی‌های شرکت است، نقش مهمی در تصمیم‌گیری و تعیین استراتژی‌های گزارش پایداری شرکت‌ها دارند (فرناندز، فیجو و همکاران، ۲۰۱۲). به‌طور کلی، یکی از اجزای اصلی حاکمیت شرکتی مطلوب، هیات مدیره شرکت است. هیات مدیره شرکت به‌عنوان نهاد هدایت‌کننده‌ای که نقش مراقبت و نظارت بر کار مدیران اجرایی را به‌منظور حفظ منافع مالکیتی سهامداران بر عهده دارد، از اهمیت زیادی برخوردار است. هیات مدیره به‌عنوان نماینده ذینفعان، به‌منظور تأثیر و نظارت بر تصمیمات مدیریتی است که باید با انتظارات سهامداران مطابقت داشته باشد (دوان و ساینی، ۲۰۰۹). بنابراین، حاکمیت شرکتی مطلوب برای حفاظت از منافع سهامداران مختلف ضروری است (ال-مالکاو، ۲۰۱۴)، و این می‌تواند اعتماد و اطمینان عمومی را در محیط کسب و کار بهبود بخشد (آراس و گروثر، ۲۰۰۸)، به همین منظور وظیفه هیات مدیره به‌عنوان نماینده سهامداران، نظارت بر اثربخشی مدیریت و اطمینان از حداکثر سازی ثروت سهامداران است. گزارشگری پایداری یکی از جنبه‌های حاکمیت شرکتی بیرونی است و از طرفی هیات مدیره به‌عنوان جزئی از حاکمیت شرکتی نقش مهمی در بهبود عملکرد پایدار شرکت‌ها دارد. به همین دلیل، برای دستیابی به یک حاکمیت شرکتی مطلوب معمولاً نیاز به بهبود ویژگی‌های هیات

مدیره برای اطمینان از اثربخشی عملکرد بهتر شرکت در طول زمان دارد که این مساله در بلندمدت به ایجاد شهرت و اعتبار برای اعضای هیات مدیره شرکت‌ها کمک می‌کند (امان و همکاران، ۲۰۱۸). شرکت‌ها باید با در نظر گرفتن نیازهای مالی و غیرمالی در تنظیم اهداف شرکت، به رفاه جامعه کمک نمایند. بنابراین، از آنجایی که یکی از اجزای حاکمیت شرکتی مطلوب، هیات مدیره است، در این پژوهش به بررسی تأثیر ویژگی‌های هیات مدیره بر گزارش پایداری شرکت‌ها پرداخته شده است.

مبانی نظری

پایداری شرکتی رویکردی متفاوت در کسب و کار است که بر اساس این رویکرد سازمان برای تمامی ذینفعان خود، ارزش بلندمدت می‌آفریند. در این رویکرد تنها استراتژی‌های سبز و دوستدار محیط‌زیست مدنظر نیست، بلکه همه ابعاد عملکردی کسب و کار یعنی ابعاد اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی به همراه ابعاد محیط‌زیستی مورد توجه قرار می‌گیرد. پایداری شرکتی، همه فعالیت‌ها و استراتژی‌هایی را در برمی‌گیرد که نیازهای ذینفعان امروز را برآورده می‌کند و در عین حال منابع انسانی و طبیعی مورد نیاز آیندگان را نیز حفظ می‌کند. این مفهوم با مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکتی ارتباط نزدیکی دارد و در واقع مفهومی بزرگ‌تر از آن است؛ پایداری شرکتی رویکردی است که همه مفاهیم مسئولیت اجتماعی شرکتی^۱، شهروندی شرکتی^۲ و حتی حاکمیت شرکتی^۳ را در برمی‌گیرد. بر اساس این رویکرد، شرکت‌ها با هر اندازه و مقیاس عملیاتی، باید با مورد ملاحظه قرار دادن پیچیدگی‌های اقتصادی در بلندمدت، محدودیت‌ها را برطرف نموده و با به‌کارگیری راه‌حل‌های نوآورانه، خلق تأثیرات مثبت اجتماعی و زیست محیطی را در فعالیت‌های کسب و کار خود بگنجانند. اقتصاد پایدار، نیازمند کسب و کارهایی است که عملکردشان متفاوت با امروز باشد و بتوانند با استفاده از منابع کمتر، ارزش بیشتری خلق نمایند.

با توجه به این مسائل حسابداری و گزارشگری مالی سنتی به‌اندازه کافی نمی‌تواند نیازهای اندازه‌گیری این اثرات را برآورده سازد و نیاز به گزارشگری گسترده‌تر در سازمان‌ها احساس می‌شود. مجموعه متنوعی از ذینفعان، منافع اجتماعی، زیست محیطی و اقتصادی مختلفی را دنبال می‌کنند که موفقیت سازمان را تعیین می‌کنند (بچه‌لر و روزنتال، ۲۰۰۵). یک راه مهم

که از طریق آن سازمان‌ها تلاش می‌کنند تا این تقاضاها را تأمین نمایند، گزارشگری پایداری شرکت‌ها است. از طرفی نظریه‌های مرتبط با گزارشگری پایداری شرکت‌ها به دنبال تبیین چرایی انتخاب شرکت‌ها برای درگیر شدن در فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها هستند و تئوری ذینفعان و تئوری مشروعیت و تئوری سازمانی/ نهادی از جمله رایج‌ترین این نظریه‌ها هستند. هر دو تئوری مشروعیت و تئوری ذینفعان از یک تئوری وسیع‌تر یعنی تئوری اقتصاد سیاسی تکامل پیدا و این تئوری در واقع چارچوب اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جا افتاده در زندگی بشر است. از این دیدگاه، این عوامل باید در بررسی مسائل اقتصادی مدنظر و مورد توجه قرار گیرند (بونستوپل، ۲۰۱۱).

تئوری مشروعیت و تئوری ذینفعان توسط بسیاری از محققان در سال‌های اخیر مورد پذیرش قرار گرفته است و هر دو تئوری به عنوان تئوری‌هایی برای توجیه نقش افشای اطلاعات در ارتباطات میان سازمان‌ها، دولت، اشخاص و گروه‌های جامعه شناخته شده هستند. در این راستا، گزارش پایداری شامل سه حوزه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی است. گزارشگری پایداری شرکت‌ها، نقشی اساسی در اندازه‌گیری، ارزیابی عملکرد، بررسی اهداف و اجرای توسعه پایداری آنها بازی می‌کند. گزارشگری مالی و غیرمالی برای بررسی ارزیابی تأثیر عملیات واحدهای تجاری و تصمیم‌گیری مدیران استفاده می‌شود و از اصلی‌ترین وظایف سیستم اطلاعاتی حسابداری و گزارشگری مالی است. در گزارش پایداری شرکت، شاخص‌های غیرمالی زیست محیطی و اجتماعی به اندازه شاخص مالی و اقتصادی مهم است. در محیطی که عناصر زیست محیطی، اجتماعی و مالی در تعامل با یکدیگر و شرکت قرار گرفته باشند، میزان موفقیت شرکت با گزارش پایداری اندازه‌گیری و گزارش می‌شود (جونز، ۲۰۱۰). یکی از مفاهیمی که در بحث مسئولیت اجتماعی و گزارش پایداری مورد توجه است، مساله حاکمیت شرکتی و به طور خاص هیات مدیره است. حاکمیت شرکتی مطلوب همانند شفافیت و افشاء برای سهامدارانی که تحت تأثیر عملیات شرکت قرار دارند، مورد نیاز است (ایزا و زاهاری، ۲۰۱۴). یکی از بهترین شیوه‌های حاکمیت شرکتی آن است که هیات مدیره نه تنها اطلاعات مالی، بلکه اطلاعات غیرمالی همانند رضایت مشتری، کیفیت محصول و خدمات و عملکرد زیست محیطی را نیز در نظر بگیرد (ایزا و غزالی، ۲۰۱۲). با توجه به تئوری وابستگی به منابع، هیات مدیره با برقراری رابطه با منابع ضروری برای نمونه، ارائه مشروعیت،

پیشنهاد و مشاوره، ارتباط با سایر سازمان‌ها و کمک به دستیابی به منابع در واقع به‌عنوان منبعی برای تأمین منابع برای سازمان‌ها به شمار می‌رود. هیات مدیره‌هایی که در فعالیت‌های مرتبط با منابع نظیر مداخله در امر تأمین وجوه و ارائه کمک‌های مالی شخصی مشارکت می‌کنند، موجب بهبود عملکرد سازمان می‌شوند (برون، ۲۰۰۵). بنابراین، انتظار می‌رود ساختار حاکمیت شرکتی در رابطه با ویژگی‌های هیات مدیره (اندازه هیات مدیره، استقلال هیات مدیره، دانش مالی هیات مدیره، درصد مالکیت هیات مدیره) نقش مهمی در ارائه اطلاعات بیشتر و مشروعیت شرکت‌ها ایفا نماید. در این راستا، در این پژوهش فرض می‌شود ویژگی‌های هیات مدیره بر سطح افشای گزارش پایداری شرکت‌های ایرانی، تأثیرگذار باشد.

اندازه هیات مدیره

دو دیدگاه متضاد در رابطه با اندازه هیات مدیره وجود دارد؛ یک دیدگاه بیان می‌دارد که هرچه اندازه هیات مدیره بزرگ‌تر باشد موجب اختلاف نظر بیشتر می‌شود و این در حالی است که دیدگاه دیگری در مقابل آن وجود دارد که بیان می‌کند هرچه اندازه هیات مدیره بزرگ‌تر و اعضای آن بیشتر باشد، منجر به بهره‌مندی بیشتر از تبادل نظر و تجربیات افراد می‌شود (جنسن، ۱۹۹۹). به عبارتی، این دیدگاه بیان می‌دارد که بزرگی هیات مدیره، تخصص و افزایش ظرفیت نظارت در زمینه‌های مختلف دانش را فراهم می‌کند که می‌تواند باعث ایجاد ایده‌های مختلف در بحث و گفتگو شود. بنابراین، این عامل می‌تواند به شرکت‌ها به‌ویژه در زمان بحران و تغییرات قانونی در انجام فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی، انگیزه دهد.

استقلال هیات مدیره

حضور مدیران مستقل، به‌عنوان ابزاری در حاکمیت شرکتی محسوب می‌شود. به‌طور کلی، عقیده بر این است که اعضای غیرموظف هیات مدیره، نظارت را بر فعالیت‌های مدیریتی تقویت و اطمینان می‌دهند که منافع سرمایه‌گذاران محافظت می‌شود (پترا، ۲۰۰۵). بنابراین، در بحث حاکمیت شرکتی انتظار می‌رود مدیران مستقل، نقش نظارتی داشته باشند تا اطمینان حاصل شود که منافع سهامداران در هنگام تصمیمات هیات مدیره مورد توجه است، اما رابطه بین مدیران مستقل و میزان گزارش پایداری مشخص نیست و این در حالی است که مطالعات قبلی در مجموع ارتباط مثبت بین مدیران مستقل و افشای داوطلبانه را تأیید نموده‌اند (دانلی و مونکالی،

۲۰۰۸). اگر رابطه منفی بین مدیران مستقل و افشای داوطلبانه وجود داشته باشد، می‌توان این رابطه را این‌گونه توجیه کرد که وجود یک رابطه منفی بین مدیران مستقل و میزان افشا به واسطه آن است که مدیران مستقل، جایگزین مقرون به صرفه برای افشای اطلاعات هستند.

دانش مالی هیات مدیره

هیات مدیره برای نظارت بر مدیریت و مشارکت در تصمیم‌گیری، نیازمند مهارت‌های متنوع از قبیل حسابداری، بانکداری و قانون است تا بتواند بر افزایش ارزش شرکت مؤثر باشد (هیلمن و پاتزول، ۲۰۰۰). فرض زیر بنایی این موضوع آن است که اعضای بدون تجربه در دانش حسابداری یا مالی، توانایی کم‌تری در کشف مشکلات موجود در گزارشگری مالی دارند. همچنین، وجود عنصر مالی با تجربه می‌تواند باعث شود دیگر اعضا حساس و هوشیار باشند.

درصد مالکیت هیات مدیره

از دیگر ویژگی‌های مهم بالقوه هیات مدیره که می‌تواند بر سطح افشای گزارشگری پایداری مؤثر واقع شود، سطح مالکیت سهام در میان اعضای هیات مدیره است. مالکیت سهام در میان مدیران، آنها را به موقعیت قدرت و اختیار تجهیز می‌کند. بنابراین، مدیران خواهند توانست مشاغل جدید و استراتژی‌های جدید ایجاد کنند و نوآوری‌ها را افزایش و سریع‌تر خود را با محیط در حال تغییر وفق دهند (احمد پور و همکاران، ۱۳۹۰). تاکنون تأثیر این متغیر بر سطح افشای گزارشگری مالی مورد بررسی قرار نگرفته است، اما در رابطه با عملکرد شرکت، مطالعاتی صورت گرفته است. در این ارتباط، اوویت و مینیارد (۱۹۹۳) بیان کرده‌اند که مالکیت مدیران، به‌ویژه مدیران موظف، ارتباط مثبتی با عملکرد خواهد داشت، زیرا مالکیت سهام، آنها را قادر می‌سازد تا بهتر منابع را به سهامداران گوناگون تخصیص دهند و در آنها ایجاد انگیزه برای تمرکز بر سوددهی بلندمدت شرکت می‌کند (هو و ویلیامز، ۲۰۰۳).

پیشینه تحقیق

امان و همکاران (۲۰۱۸) به بررسی تأثیر ویژگی‌های هیات مدیره بر گزارش پایداری در بین ۲۶۰ شرکت بورس مالزی، پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که ارتباط معناداری بین اندازه هیئت مدیره، جنسیت هیئت مدیره، استقلال هیئت مدیره، هیئت مدیره خانوادگی و افشای گزارش

پایداری وجود دارد، اما نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که مسئولیت دوگانه هیات مدیره بر گزارش پایداری در بین شرکت‌های ثبت شده در مالزی، تأثیری ندارد.

کازی و یار (۲۰۱۷) به پژوهشی با عنوان عوامل تعیین کننده گزارشگری پایداری و تأثیر آن بر ارزش شرکت، پرداختند. هدف این مطالعه بررسی عوامل تعیین کننده سازمان گزارشگری جهانی (GRI) مبتنی بر گزارشگری پایداری، پذیرش بیانیه‌های بیمه در گزارش‌های پایداری و به کارگیری سطوح گزارشگری پایداری، است. بر اساس نمونه‌های تهیه شده از ۲۹۷ شرکت تجاری ترکیه‌ای در بورس استانبول، یافته‌ها حاکی از رشد آگاهی از GRI مبتنی بر گزارشگری پایداری بین شرکت‌های تحت بررسی و همچنین بهبود روند کیفیت گزارشات است.

جیاناکیس (۲۰۱۴) به پژوهشی با عنوان عوامل مؤثر بر میزان افشای مسئولیت اجتماعی شرکت، پرداخت. نتایج نشان می‌دهد که اندازه شرکت و هیات مدیره رابطه مثبتی با افشای گزارشگری پایداری دارند و شرکت‌هایی با خصوصیت دوگانگی وظایف مدیرعامل، اطلاعات کمتری در خصوص افشای گزارشگری پایداری منتشر می‌کنند و این در حالی است که تفاوت چشمگیری بین صنایع مختلف و میزان افشای گزارشگری پایداری، وجود دارد.

معصومی و همکاران (۱۳۹۷) به پژوهشی با عنوان شناسایی متغیرهای مؤثر بر میزان گزارشگری پایداری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، پرداختند. نتایج آزمون فرضیه‌ها بیانگر این است که متغیرهای اندازه شرکت، نقدینگی، سهامداران نهادی و دوگانگی وظایف مدیرعامل بر میزان گزارشگری پایداری شرکت‌ها تأثیر معناداری دارند. همچنین، سه متغیر عمر شرکت، دارایی نامشهود و استقلال هیات مدیره بر میزان گزارشگری پایداری شرکت‌ها، تأثیر معناداری ندارند.

ایمانی و همکاران (۱۳۹۶) به پژوهشی با عنوان آزمون تأثیر پایداری سود و سطح افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتایج آزمون فرضیه‌ها بیانگر رابطه مثبت و معنادار بین پایداری سود و سودآوری شرکت‌ها با افشاء مسئولیت اجتماعی است.

حسینی و حقیقت (۱۳۹۵) به پژوهشی با عنوان بررسی رابطه بین حاکمیت شرکتی و تعهد به ایفای مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند.

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد بین تعداد جلسات هیات مدیره و دوگانگی وظیفه مدیرعامل با تعهد به ایفای مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها رابطه معناداری وجود دارد، اما بین استقلال هیات مدیره، کمیته‌های تخصصی هیات مدیره و سهامداران نهادی با مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها رابطه‌ای پیدا نشد.

برزگری خانقاه و جعفری تراجی (۱۳۹۵) در پژوهشی به بررسی نقش ویژگی‌های شرکت و حاکمیت شرکتی در مشروعیت سازمانی، پرداختند. یافته‌های پژوهش حاکی از رابطه مثبت و معنادار بین اندازه شرکت، عملکرد شرکت و حضور مدیران مستقل با افشای مسئولیت اجتماعی و زیست محیطی شرکت است. همچنین، رابطه منفی و معناداری بین مالکیت نهادی با افشای مسئولیت اجتماعی و زیست محیطی شرکت وجود دارد. با این حال، هیچ رابطه معناداری بین اهرم مالی، ساختار مالکیت، اندازه حسابرس و اندازه هیأت مدیره با افشای مسئولیت اجتماعی و زیست محیطی شرکت وجود ندارد. در نهایت، نتایج فرضیه آخر پژوهش نشان داد بین افشای مسئولیت اجتماعی و زیست محیطی در صنایع مختلف تفاوت معناداری وجود دارد.

مختاری و همکاران (۱۳۹۵) به بررسی تأثیر ویژگی‌های هیئت مدیره بر کیفیت افشای مسئولیت اجتماعی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۳، پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد ویژگی‌های هیئت مدیره (اندازه هیئت مدیره، استقلال هیئت مدیره و تعداد جلسات هیئت مدیره) تأثیر مستقیم و معناداری بر کیفیت افشای اطلاعات دارند. نتایج مربوط به متغیرهای کنترلی نیز نشان داد اهرم مالی و ریسک سیستماتیک تأثیر معکوس و معناداری بر کیفیت افشای مسئولیت اجتماعی دارند و اندازه شرکت و فرصت‌های رشد تأثیر مستقیم و معناداری بر کیفیت افشای مسئولیت اجتماعی دارند.

عبدلی و همکاران (۱۳۹۲) به بررسی تأثیر ساختار و ترکیب هیات مدیره بر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها پرداختند، هدف از این تحقیق شناسایی عوامل مؤثر بر میزان رعایت مسئولیت‌پذیری اجتماعی به عنوان یک فاکتور مؤثر بر تصمیمات سرمایه‌گذاران است. در این راستا تعداد ۱۰۹ شرکت برای دوره زمانی ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۰ مورد مطالعه قرار گرفتند. نتایج حاکی از آن است که بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها با نسبت اعضای موظف هیات مدیره و تمرکز مالکیت، رابطه معنی‌داری وجود دارد و متغیر تمرکز مالکیت بیشترین تأثیر را نسبت به سایر متغیرها بر روی مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها می‌گذارد. همچنین، مطابق با نتایج به دست آمده

مشخص گردید بین نقش دوگانه رئیس هیئت مدیره، نسبت تغییرات هیئت مدیره و نوع مالکیت با مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت‌ها رابطه معناداری وجود ندارد. از بین متغیرهای کنترلی تنها متغیر میزان تحصیلات بر روی متغیر وابسته که همان مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها است، تأثیرگذار بود.

فرضیات پژوهش

بر اساس آنچه که در مبانی نظری و پیشینه پژوهش بررسی شد فرضیات زیر در این پژوهش طرح گردید.

- اندازه هیات مدیره تأثیر معناداری بر سطح افشای گزارشگری پایداری شرکت‌ها دارد.
- استقلال هیات مدیره تأثیر معناداری بر سطح افشای گزارشگری پایداری شرکت‌ها دارد.
- دانش مالی هیات مدیره تأثیر معناداری بر سطح افشای گزارشگری پایداری شرکت‌ها دارد.
- درصد مالکیت هیات مدیره تأثیر معناداری بر سطح افشای گزارشگری پایداری شرکت‌ها دارد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از دسته مطالعات توصیفی و تحلیل همبستگی بوده و از نظر تاریخی، به صورت پس‌رویدادی اجرا شده است. داده‌های مورد نیاز پژوهش از پایگاه داده وابسته به سازمان بورس و اوراق بهادار تهران، جمع‌آوری شده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌های پژوهش، از نرم‌افزارهای اکسل و ایویوز استفاده شده است.

جامعه آماری مورد نظر پژوهش شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و قلمرو زمانی مورد بررسی از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶، است. نمونه‌ی آماری شامل شرکت‌هایی است که دارای ویژگی‌های زیر هستند:

- به لحاظ افزایش قابلیت مقایسه، دوره مالی آنها منتهی به ۲۹ اسفندماه است.
- جهت همگن بودن داده‌ها، در طی دوره مورد بررسی تغییر سال مالی نداشته است.

- شرکت‌ها قبل از سال ۱۳۸۲ در بورس پذیرفته شده‌اند.
- جزء شرکت‌های مالی (مانند بانک‌ها و مؤسسات مالی) و شرکت‌های سرمایه‌گذاری یا شرکت‌های واسطه‌گری مالی نیستند، زیرا این صنایع، فضای قانونی و ماهیت عملیاتی متفاوتی با بقیه شرکت‌ها دارند.

لازم به ذکر است که در اینجا جهت تعیین نمونه آماری از روش حذف سیستماتیک استفاده شد. به این صورت که شرکت‌های حائز شرایط بالا انتخاب و سایر شرکت‌ها حذف شدند. با توجه به شرایط و اعمال محدودیت‌های یادشده، تعداد ۹۵ شرکت در دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ به‌عنوان نمونه انتخاب شد.

مدل پژوهش

به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش، مدل شماره ۱ در این پژوهش برآورد شده است.

$$SR_{it} = \beta_0 + \beta_1 BSIZE_{it} + \beta_2 BIND_{it} + \beta_3 EXPER-FINANC_{it} + \beta_4 OPB_{it} + \beta_5 SIZE_{it} + \beta_6 ROA_{it} + \beta_7 LEV_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

که در آن: SR_{it} افشای گزارش پایداری شرکت i در سال t (متغیر وابسته) است. شاخص مذکور با بررسی ادبیات نظری پژوهش و متغیرهای مورد استفاده توسط سازمان گزارشگری جهانی که ارائه‌دهنده استانداردها و دستورالعمل‌ها در بحث پایداری است، استخراج شده است. در این پژوهش، روش امتیازدهی برای سنجش میزان گزارشگری پایداری شرکت‌ها به این شکل است که اگر یک قلم از افشای اقلام پایداری طبق GRI انجام شده باشد، امتیاز یک و اگر افشا نشده باشد، امتیاز صفر در نظر گرفته خواهد شد.

$BSize_{it}$ تعداد اعضای هیات مدیره یا اندازه هیات مدیره (متغیر مستقل) است که اگر تعداد اعضا ۵ نفر باشد صفر و در غیر این صورت یک خواهد بود. $BIND_{it}$ استقلال هیات مدیره (متغیر مستقل) است که از نسبت مدیران غیرموظف به کل اعضا بدست می‌آید. $EXPER-FINANC$ دانش مالی (متغیر مستقل) است و اگر هیات مدیره دارای یک عضو متخصص باشد یک و در غیر این صورت صفر خواهد بود. OPB درصد مالکیت اعضای هیات مدیره در سهام شرکت (متغیر مستقل) است و برابر با درصد سهام نگهداری شده توسط اعضای هیات مدیره در هر سال است. $SIZE$ اندازه شرکت (متغیر کنترلی) و برابر با لگاریتم طبیعی کل ارزش دفتری

دارایی‌ها است. ROA برابر با سودآوری شرکت (متغیر کنترلی) و حاصل تقسیم سود بعد از مالیات بر جمع دارایی‌ها است و در نهایت LEV، اهرم مالی (متغیر کنترلی) و از جمع بدهی بر جمع دارایی‌ها بدست می‌آید.

آمار توصیفی

نگاره ۱، مقادیر شاخص‌های پراکندگی و مرکزی متغیرهای مربوط به مدل‌های رگرسیون آزمون فرضیه‌های پژوهش را نشان می‌دهد.

نگاره (۱): آمار توصیفی

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	کمترین	بیشترین
افشای گزارش پایداری	۰/۱۶۲۳	۰/۲۴۲۳	۰/۰۷۲۱	۰/۳۵۲۱
اندازه هیات مدیره	۴/۶۵۴۳	۰/۲۱۱۳	۰	۱
استقلال هیات مدیره	۰/۳۲۱۱	۰/۲۳۲۱	۰/۰۰۸۵	۰/۵۷۶۲
دانش مالی	۰/۶۱۰۲	۰/۴۸۰۱	۰	۱
درصد مالکیت اعضای هیات مدیره	۰/۰۶۷۳	۰/۰۸۱۴	۰/۰۰۳۴	۰/۱۶۲۱
اندازه شرکت	۱۱/۲۳۴۱	۰/۰۵۲۴	۹/۳۴۰۱	۱۶/۹۸۷۵
سودآوری شرکت	۰/۱۱۴۶	۰/۱۲۴	-۰/۲۲۴	۰/۴۷۸
اهرم مالی	۰/۵۰۰۱	۰/۲۲۰۱	۰/۱۵۳۰	۰/۷۲۳۴

انتخاب روش آزمون فرضیه‌ها

برای بررسی نتایج حاصل از برآوردهای رگرسیون ابتدا باید فروض کلاسیک رگرسیون موردبررسی قرار گیرد تا در صورت نقض هر یک از فروض، تصحیح لازم در مدل صورت گیرد. فروض کلاسیک که در برآورد رگرسیون باید موردبررسی قرار گیرد شامل بررسی نرمال بودن باقی‌مانده‌های مدل، همسانی واریانس باقی‌مانده‌ها، عدم همخطی متغیرهای توضیحی، عدم خودهمبستگی اجزای خطا است.

نتایج حاصل از آزمون نرمال بودن و همسانی واریانس باقیمانده‌های مدل تحقیق در نگاره ۲ ارائه شده است.

نگاره (۲): نتایج آزمون نرمال بودن و همسانی واریانس باقیمانده‌های مدل رگرسیون

آماره $F_{3/5153}$	آزمون وایت
P-Value 0.1754	
آماره ضرایب لاگرانژ $298/0.032$	
ضریب تعیین 0.2895	
تعداد مشاهدات 665	
آماره آزمون JB $5/4432$	
p-value 0.2745	

با توجه به نتایج نگاره ۲ باقیمانده‌های حاصل از برآورد مدل تحقیق، دارای توزیع نرمال و واریانس ثابت بوده است. همچنین، نتایج بررسی همخطی میان متغیرهای مستقل در نگاره ۲ ارائه شده است. همان‌طور که در نگاره ماتریس همبستگی مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی کلیه متغیرهای مستقل کمتر از ۰/۸ بوده و همچنین عامل تورم واریانس برای کلیه متغیرها کمتر از ۱۰ است. بنابراین، میان متغیرهای مستقل همخطی شدید وجود ندارد (گجراتی، ۱۹۹۵).

نگاره (۳): همبستگی بین متغیرها

VIF	LEV	ROA	SIZE	OPB	EXPER-FINANC	BINDit	BSIZEit	SRit	
								۱	افشای گزارش پایداری
۱/۶۴۳							۱	۰/۴۶۵	اندازه هیات مدیره
۱/۵۴۳						۱	۰/۲۴۳	۰/۱۵۳	استقلال هیات مدیره
۱/۲۳۴					۱	۰/۱۸۸	۰/۲۶۵	۰/۱۴۳	دانش مالی
۱/۳۴۵				۱	۰/۲۲۶	۰/۲۳۸	۰/۳۹۴	۰/۳۴۴	درصد مالکیت هیات مدیره
۱/۲۳۷			۱	۰/۲۴۶	۰/۲۷۵	۰/۳۴۱	۰/۴۴۲	۰/۲۴۳	اندازه شرکت
۱/۴۳۹		۱	۰/۳۵۴	۰/۳۴۳	۰/۳۸۵	۰/۴۴۳	۰/۵۴۲	۰/۲۲۶	سودآوری شرکت
۱/۳۳۹	۱	۰/۱۴۲	۰/۱۷۶	۰/۱۷۵	۰/۱۵۹	۰/۱۷۸	۰/۲۴۱	-۰/۲۳۴	اهرم مالی

برای بررسی خودهمبستگی باقیمانده‌های مدل رگرسیون از آزمون دوربین - واتسون استفاده شده است. آماره آزمون دوربین - واتسون مدل رگرسیون معادل ۲/۳۴ (نگاره ۴) است. با توجه به میزان آماره دوربین - واتسون، وجود خودهمبستگی در مقادیر خطای مدل نیز رد می‌شود.

در استفاده از داده‌های ترکیبی از مدل‌های مختلفی برای آزمون فرضیه‌ها استفاده می‌شود. این مدل‌ها شامل مدل داده‌های تلفیقی یا ترکیبی و روش‌هایی مانند مدل اثر ثابت و اثرات تصادفی است. در این تحقیق، برای انتخاب روش مناسب جهت برآورد مدل‌های مزبور در مقاطع و دوره‌های زمانی مختلف داده‌ها، از آزمون چاو استفاده شد. نتایج آزمون چاو در نگاره ۳ ارائه شده است.

همان‌طور که مشاهده می‌شود، نتایج آزمون چاو، فرض صفر این آزمون مبنی بر مشابه بودن عرض از مبدأ در تمام دوره‌ها را تأیید کرده است. بنابراین، روش تخمین داده‌های تلفیقی برای برآورد مدل‌های آزمون فرضیه‌های تحقیق، گزینه‌ی مناسب‌تری است.

نگاره (۳): نتایج آزمون چاو

آماره آزمون چاو	p-value	نتیجه آزمون
۱/۸۷۴	۰/۴۹۳۱	مدل تلفیق داده‌ها

پس از بررسی فرض‌های چهارگانه‌ی مربوط به مدل رگرسیون و اطمینان از مطلوب بودن مدل، نتایج مربوط به تخمین مدل موردبررسی قرار می‌گیرد.

تفسیر یافته‌های پژوهش

نتایج مربوط به آزمون فرضیه‌های تحقیق در نگاره (۴) ارائه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود ضریب و احتمال متغیر اندازه هیات مدیره برابر با ۰/۳۰۶ و ۰/۰۰۲ است که نشان‌دهنده وجود رابطه معنادار بین اندازه هیات مدیره و گزارش پایداری شرکت‌ها است. بنابراین، فرضیه اول پژوهش مبنی بر وجود تأثیر معنادار اندازه هیات مدیره بر سطح افشای گزارشگری پایداری شرکت‌ها، پذیرفته می‌شود. ضریب و احتمال متغیر استقلال هیات مدیره برابر با ۰/۷۲۳ و ۰/۰۱۵ است که نشان‌دهنده وجود رابطه معنادار بین این متغیر و گزارش پایداری شرکت‌ها است. بنابراین، فرضیه دوم پژوهش مبنی بر تأثیر معناداری بر سطح افشای گزارشگری پایداری شرکت‌ها، پذیرفته می‌شود.

ضریب متغیر دانش مالی برابر ۰/۲۰۹ و احتمال آن برابر ۰/۴۱۹ است. ضریب این متغیر نشان‌دهنده عدم وجود رابطه معنادار با گزارش پایداری شرکت‌ها است. بنابراین، فرضیه سوم

پژوهش مبنی بر تأثیر معناداری دانش مالی هیات مدیره بر سطح افشای گزارشگری پایداری شرکت‌ها، رد می‌شود.

ضریب و احتمال متغیر درصد مالکیت هیات مدیره برابر $0/302$ و $0/000$ است که نشان‌دهنده وجود رابطه معنادار بین درصد مالکیت هیات مدیره و گزارش پایداری شرکت‌ها است. بنابراین، فرضیه چهارم پژوهش مبنی بر تأثیر معناداری درصد مالکیت هیات مدیره بر سطح افشای گزارشگری پایداری شرکت‌ها پذیرفته می‌شود.

ضریب تعیین تعدیل شده برآورد مدل در نرم‌افزار برابر با $0/642$ است که نشان می‌دهد حدود ۶۴ درصد از نوسان‌های متغیر وابسته، توسط متغیرهای مستقل تبیین می‌شود. علاوه بر این با توجه به اینکه احتمال آماره فیشر این مدل ($0/000$) است، می‌توان گفت که در سطح اطمینان ۹۵ درصد این مدل معنادار بوده و از اعتبار بالایی برخوردار است.

نگاره (۴): نتایج آزمون فرضیات

متغیرها	ضرایب	آماره t	احتمال (prob)
اندازه هیات مدیره	۰/۳۰۶	۳/۰۳۴	۰/۰۰۲
استقلال هیات مدیره	۰/۷۲۳	۴/۰۰۳	۰/۰۱۵
دانش مالی	۰/۲۰۹	-۳/۴۰۳	۰/۴۱۹
درصد مالکیت هیات مدیره	۰/۳۰۲	۵/۱۲۲	۰/۰۰۰
اندازه شرکت	۰/۴۰۲	۴/۰۴۳	۰/۰۲۸
سودآوری شرکت	۰/۵۲۳	-۲/۴۳۲	۰/۰۳۶
اهرم مالی	-۰/۲۰۸	-۳/۰۸۶	۰/۰۲۰
مقدار ثابت	-۲/۱۴۳	-۳/۲۵۶	۰/۰۳۲
ضریب تعیین تعدیل شده ۰/۶۴۲		آماره فیشر ۲۴/۳۴۴	
آماره دوربین-واتسون ۲/۳۴		احتمال آماره فیشر ۰/۰۰۰	
متغیر وابسته: افشا گزارش پایداری			

نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش بررسی اثر ویژگی‌های هیات مدیره به‌عنوان یکی از ارکان حاکمیت شرکتی بر سطح افشای گزارش پایداری شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، بود. در این پژوهش در رابطه با ویژگی‌های هیات مدیره متغیرهای اندازه هیات مدیره، استقلال هیات مدیره، دانش مالی هیات مدیره و درصد مالکیت هیات مدیره مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس نتایج بررسی فرضیه اول، اندازه هیات مدیره بر سطح افشای گزارش پایداری شرکت‌ها تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد و این نتیجه به این مهم اشاره دارد که هرچه تعداد اعضای هیات مدیره بیشتر باشد توجه شرکت به سطح افشای گزارش پایداری افزایش می‌یابد، زیرا بزرگی هیات مدیره، تخصص و افزایش ظرفیت نظارت در زمینه‌های مختلف دانش را فراهم می‌کند که می‌تواند باعث ایجاد ایده‌های مختلف در بحث و گفتگو شود. بنابراین، این عامل به شرکت‌ها به‌ویژه در زمان بحران و تغییرات قانونی در انجام فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی انگیزه می‌دهد. این نتیجه با نتیجه تحقیقات ایسا و محمد غزال (۲۰۱۲) همراستا است.

در رابطه با فرضیه دوم، استقلال هیات مدیره بر سطح افشای گزارش پایداری شرکت‌ها تأثیر مثبت و معناداری دارد و این بدان معناست که حضور مدیران مستقل به‌عنوان یک ابزار در حاکمیت شرکتی شرکت محسوب شده و اعضای غیرموظف هیات مدیره، نظارت را بر فعالیت‌های مدیریتی تقویت و اطمینان می‌دهند که منافع سرمایه‌گذاران محافظت می‌شود (پترا، ۲۰۰۵). با توجه به اینکه امروزه رویکرد شرکت‌ها از حداکثر سازی ثروت سهامداران به‌سوی پایداری ارزش حرکت نموده است، منافع سرمایه‌گذاران در راستای تئوری مشروعیت و ذی‌نفعان قرار دارد. این نتایج با نتایج تحقیقات مختاری و همکاران (۱۳۹۵)، همراستا است.

در رابطه با فرضیه سوم دانش مالی بر سطح افشای گزارش پایداری شرکت‌ها تأثیر معناداری نداشت. این نتیجه نشان می‌دهد که افرادی که دانش مالی دارند، توجهشان به مسائل اجتماعی و زیست محیطی شرکت‌ها نسبت به مباحث مالی کمتر است.

فرضیه چهارم نیز نشان داد که درصد مالکیت اعضای هیات مدیره بر سطح گزارش پایداری شرکت‌ها دارای رابطه مثبت و معناداری است. به عبارتی، حضور اعضای هیات مدیره شرکت به‌عنوان سهامدار و افزایش نسبت سهام آنان، به کاهش تضاد منافع موجود میان سهامداران و مدیران شرکت کمک قابل توجهی می‌کند. بنابراین، اعضای هیات مدیره به‌عنوان تهیه‌کنندگان

و مسئولین صورتهای مالی، موجبات تسریع در فرآیند افشای گزارش پایداری را فراهم می‌آورند.

پیشنهادهای

به سازمان بورس اوراق بهادار تهران پیشنهاد می‌گردد، با استفاده از معیارها و مدل‌های شناخته‌شده معیاری جهت رتبه‌بندی سطح افشای گزارش پایداری شرکت‌های فعال در بازار سرمایه ارائه نماید، زیرا این شاخص می‌تواند محتوای اطلاعاتی برای بازار سرمایه داشته باشد. در ضمن موارد زیر می‌تواند در تحقیقات آتی به‌عنوان موضوعات پیشنهادی برای تحقیق در نظر گرفته شود:

- بررسی سایر متغیرهای موثر بر سطح افشای گزارشگری پایداری ازجمله متغیرهای کلان اقتصادی
- بررسی تأثیر توانایی مدیران بر سطح افشای گزارشگری پایداری شرکت‌ها

پی‌نوشت

۱ Corporate Social Responsibility	۲ Corporate Citizenship
۳ Corporate Governance	۴ Global Reporting Initiative

منابع

- Abdoli, M. R. , Panahi, H. , & Rahimian, F. (2013). The Effect of Board and Ownership Structure Composition on Corporate Responsibility in Companies Accepted in Tehran Stock Exchange. 10 th. International Conference on Strategic Management, Tehran, Iran Strategic Management Association, (In Persian).
- Ahmadpour, A. , Malekian, E. , Zare, B. M. J. , & Nadi, Z. (2012). Role of board structure on intellectual capital of firms with application fuzzy: Case study pharmacy firms listed in Tehran Stock Exchange. Journal of Accounting Knowledge, 3 (8) , 73-93 (In Persian).
- Al-Malkawi, H. A. N. , Pillai, R. , & Bhatti, M. I. (2014). Corporate governance practices in emerging markets: The case of GCC countries. Economic Modelling, 38, 133-141.
- Aras, G. , & Crowther, D. (2008). Governance and sustainability: An investigation into the relationship between corporate governance and corporate sustainability. Management Decision, 46 (3) , 433-448.

- Bazgari Khangkah, J. & Jafari Taragi, Gh. (2016). Investigating the Role of Company Characteristics and Corporate Governance in Organizational Legitimacy. *Financial Accounting Research*, 3 (29) , 101-120 (In Persian).
- Boonstoppel, A. (2011). The Relationship between Corporate Social Responsibility and Financial Performance: an empirical study of companies included in the Dow Jones Sustainability Index (Doctoral dissertation, Doctoral dissertation, Master Thesis, Erasmus University Rotterdam, Erasmus School of Economics, Accounting, Auditing and Control).
- Brown, W. A. (2005). Exploring the association between board and organizational performance in nonprofit organizations. *Nonprofit Management and Leadership*, 15 (3) , 317-339.
- Buchholz, R. A. , & Rosenthal, S. B. (2005). Toward a contemporary conceptual framework for stakeholder theory. *Journal of Business Ethics*, 58 (1-3) , 137-148.
- Emani, P. , Hajiha, Z. , & Amir Hosseini, Z. (2017). Testing the Potential Effects of Profit and Profitability on the Level of Disclosure of Corporate Social Responsibility of the Companies Listed in the Stock Exchange of Iran. *Management Accounting Quarterly*, 33 (10) , 73-88 (In Persian).
- Esa, E. , & Anum Mohd Ghazali, N. (2012). Corporate social responsibility and corporate governance in Malaysian government-linked companies. *Corporate Governance: The international journal of business in society*, 12 (3) , 292-305.
- Esa, E. , & Zahari, A. R. (2017). DISCLOSURE ON CORPORATE WEBSITES: CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN MALAYSIA & SINGAPORE GOVERNMENT-LINKED COMPANIES. *Journal of Technology Management and Business*, 4 (1). Fernandez-Feijoo, B. , Romero, S. , & Ruiz, S. (2012). Does board gender composition affect corporate social responsibility reporting? *International Journal of Business and Social Science*, 3 (1) , 31-38.
- Giannarakis, G. (2014). The determinants influencing the extent of CSR disclosure. *International Journal of Law and Management*, 56 (5) , 393-416.
- Hillman, A. J. , & Dalziel, T. (2003). Boards of directors and firm performance: Integrating agency and resource dependence perspectives. *Academy of Management review*, 28 (3) , 383-396.
- Ho, C. A. , & Williams, S. M. (2003). International comparative analysis of the association between board structure and the efficiency of value added by a firm from its physical capital and intellectual capital resources. *The International Journal of Accounting*, 38 (4) , 465-491.
- Hosseini, S. A. , & Haghighat, S. (2016). The relationship between corporate governance and commitment to social responsibility in companies acquired in Tehran Stock Exchange. *Journal of Accounting Research*, 6 (4) , 103-128. (In Persian).
- Jones, H. (2010). Sustainability reporting matters: what are national governments doing about it?
- Kuzey, C. , & Uyar, A. (2017). Determinants of sustainability reporting and its impact on firm value: Evidence from the emerging market of Turkey. *Journal of cleaner production*, 143, 27-39. López, D. P. , & Romero, A. M. (2014).

- Insights into Corporate Social Responsibility Measurement. In *Annals of Industrial Engineering* 2012 (pp. 315-322). Springer, London.
- Masoumi, S. R. , Salehnejad, S. H. & Zabihi Zarrin Kalayi, A. (2018). Identification of Variables Affecting the Sustainability Reporting of Accepted Companies in Tehran Stock Exchange. *Audit Knowledge*, 70 (8) , 195-221 (In Persian).
- Mokhtari, M. & Keiaye, A. (2016). The Effect of Independence of the Board on the Disclosure of Social Responsibility in the Companies Accepted in Tehran Stock Exchange. *Fourth International Conference on Accounting and Management with New Science Research Approach*, Tehran, Iran, (In Persian).
- Petra, S. T. (2005). Do outside independent directors strengthen corporate boards? *Corporate Governance: The international journal of business in society*, 5 (1) , 55-64.